

Een Chinees beeld van een zittende *lohan*

• MENNO FITSKI •

Afb. 1
Lohan, 13de-14de
eeuw. Hout met res-
ten van polychromie,
h. 109 cm. Rijks-
museum, Amsterdam
(inv.nr. AK-MAK-1727).

Hij houdt het hoofd geheven. Zijn handen rusten op zijn opgetrokken linkerbeen, dat over het rechter is geslagen (afb. 1). Oorspronkelijk moet hij op een verhoging hebben gezeten, want hij zit op een vlak, terwijl zijn gewaad in elegante rondingen en krullen in een rechte hoek over de voorrand is gedrapeerd. Opvallend is de doordringende blik van zijn met glas ingelegde ogen in het markant vormgegeven gezicht, met de pregnante, volle lippen. Zijn kaalgeschoren hoofd en het gewaad bestempelen deze man tot een boeddhistische monnik. De langgerekte oorlellen maken duidelijk dat het gaat om iemand met een hogere kennis; dergelijke oren komen verder alleen nog voor bij hogere, bovennatuurlijke wezens als bodhisattva's en boeddha's.¹ Het is een beeld van een monnik met bijzondere kwaliteiten, een *lohan*, die zich geheel heeft toegelegd op het verwerven van de hoogste wijsheid en daartoe een leven in afzondering leidt.² De beeldhouwer heeft die grote innerlijke kracht mooi tot uitdrukking laten komen in de intense blik en de trotse, aandachtige houding.

Het beeld werd in maart 2005 verworven door de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst, die haar collectie in langdurig bruikleen aan het Rijksmuseum heeft gegeven. Het is voor de duur van de verbouwing die

het museum momenteel ondergaat, te zien in het Apeldoorns Museum CODA en zal in het nieuwe Paviljoen voor Aziatische kunst van Het Nieuwe Rijksmuseum een plaats krijgen.

Lohans

Een belangrijk streven in het boeddhisme is te ontsnappen aan de eeuwige reeks van wedergeboorten waaraan elk wezen ondergeschikt is, hetzij door goede daden te doen, hetzij door het bedrijven van ascese. Dat proces kan getrapt gaan, in de loop van verschillende levens, of in één leven. Monniken leven daartoe in een gemeenschap met strenge regels, die er op gericht zijn hun kennis van het boeddhisme te vervolmaken en de emoties en verlangens aan het leven te hechten te laten verdwijnen.

Een *lohan* heeft er nog een schepje bovenop gelegd en leeft in volstrekte afzondering in verafgelegen gebieden – bossen, bergen – geheel aan zichzelf overgeleverd.³ Hij werkt er aan het vervolmaken van zijn grote wijsheid en heeft het proces van onthechting volledig afgelegd: alle geestelijke onreinheid is weggewassen en storende elementen als trots, woede, twijfel, begeerte en oneerbiedigheid zijn afgegewend. Hij is zo niet meer onderworpen aan het proces van wedergeboorte.⁴

Lohans worden aanzienlijke boven-

natuurlijke krachten toegedicht. Zij kunnen wonderen verrichten en zowel hun gezichtsvermogen als hun gehoor is alomvattend. Verder kunnen zij de gedachten van iedereen gelijktijdig lezen en hebben zij het vermogen om van grootte te veranderen of zich naar believen onmiddellijk overal heen te verplaatsen.

Toen het boeddhistische concept van de *lohan* vanuit India in de 4de tot 6de eeuw naar China kwam, vond het een vruchtbare bodem. Het begrip van een in afzondering levende asceet in de bergen was namelijk iets dat ook al geruime tijd in het Chinese taoïstische denken aanwezig was.⁵ In het taoïsme is eveneens sprake van wijze mannen, die zich met dauw en wind voeden in verre bergstreken, een bovenmenselijk hoge leeftijd bereiken en zich bezighouden met magische activiteiten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat elementen van de taoïstische asceet en de boeddhistische *lohan* zich in de loop van de tijd in China hebben vermengd.

Een van een groep van 16 of 18

In Indiase bronnen wordt gesproken over 500, of zelfs 1250, *lohans*. Het lijkt erop dat dan wordt verwezen naar een grotere groep van wijze mannen: de aanhangers van Boeddha in het algemeen.

Onder de *lohans* – hoe groot hun aantal dan echt moge zijn – worden 16 ‘grote’ in het bijzonder vereerd. Ze worden genoemd in een *sutra* (een door een volgeling opgetekende gesproken verhandeling van Boeddha) die verhaalt dat Boeddha vlak voor zijn dood de *lohans* de taak had gegeven om de boeddhistische leer te beschermen, totdat hij in de vorm van Maitreya weer terug zou keren.⁶ Bij het vervullen van deze opdracht kwamen de magische krachten van *lohans* en het vermogen om hun leven te rekken natuurlijk goed van pas.

De *sutra* werd al in de 7de eeuw in het Chinees vertaald, maar de verering

van de *lohans* als groep begon pas echt tot bloei te komen aan het begin van de Song-periode (968-1279). Omstreeks deze tijd ontstonden ook groepen van 16 of 18 beelden van *lohans*, opgesteld in een rij in de tempel. Dat er in China, in tegenstelling tot India en Japan, soms van het traditionele aantal van 16 *lohans* werd afgeweken, lijkt samen te hangen met de toevoeging uit het taoïsme van twee mythische dieren – de Witte Tijger en de Groene Draak – waarop twee extra *lohans* rijden.⁷

Het houten beeld dat het Rijksmuseum verwierf behoorde tot zo’n groep van 16 of 18 *lohans*, maar het is niet helemaal zeker welke *lohan* is voorgesteld. De afbeeldingen van *lohans* lijken in China niet gestandaardiseerd te zijn en attributen en begeleidende dieren zijn door schilders en beeldhouwers wisselend aan individuele *lohans* toegeschreven. Toch is het niet uitgesloten dat het hier gaat om de 15de *lohan*, Ajita. In een beschrijving van een set schilderijen van 18 *lohans* uit de vroege 12de eeuw wordt hij omschreven als ‘met zijn hoofd schuin, luisterend naar het lezen van een *sutra*, met een hemelse, pure blik, als in een staat van *samadhi* (meditatieve staat van volledige concentratie)’.⁸ Een 18de-eeuws overzichtswerk met afbeeldingen van 500 *lohans* beeldt Ajita eveneens in een luisterende pose af.⁹ Het vermogen tot volledige aandacht en concentratie is overigens een kwaliteit die een *lohan* in het algemeen bezat.

Stijl en datering

Zoals al aangegeven kwam de belangstelling voor *lohans* in China in de 10de eeuw op gang. Dat viel samen met een andere ontwikkeling. In de Song-beeldhouwkunst ontwikkelde zich net als in de schilderkunst uit die periode een toenemend realisme. Die trend was al in de Tang-periode (608-906) ingezet, toen lichamen en gezichten minder gestileerde trekken meekregen, maar nu werden gelaatsuitdruk-

kingen en kleding met een echt individueel karakter uitgebeeld. De toepassing van kristallen ogen, zoals bij de Rijksmuseum-lohan, is een uiting van dat streven naar realisme; ook de plooien van het gewaad en de delicaat gevouwen handen getuigen daarvan. Het is waarschijnlijk geen toeval dat de eenvoudige monnikspij met het onderkleed doet denken aan die van zenmonniken. Toen het zenboeddhisme opgang deed in de Song-periode gaf dat aanleiding tot het ter nagedachtenis (laten) maken van realistische portretten van leermeesters. Vaak zijn ze geschilderd, maar ze komen ook voor in de vorm van beelden. Dit realisme was echter geen doel op zich: het was een instrument om de religieuze boodschap beter over te brengen. In het geval van de lohan-figuur was het de bedoeling dat de gelovige zich aan hem zou spiegelen en ertoe aangezet zou worden om zelf

Afb. 2

Lohan, 11de-vroeg 12de eeuw. Aardewerk met glazuur, h. 104,7 cm. Metropolitan Museum of Art, New York.

wijsheid en inzicht na te streven.

Een vroeg voorbeeld van dit realisme is een groep zittende lohan-beelden van keramiek, die zeer individuele trekken hebben meegekregen. Ze zijn versierd met het driekleurige *sancai*-glazuur, in de traditie van de grote graffiguren uit de Tang-periode, en worden gedateerd tussen het begin van de 11de en de vroege 12de eeuw. Van deze groep zijn acht beelden bekend, die allemaal tussen 1910 en 1920 uit China kwamen.¹⁰ Het exemplaar in het Metropolitan Museum in New York (afb. 2) laat een oude, wat fragiele man zien die in meditatie verzonken lijkt. Zijn handen, waarvan de rechter de zoom van het gewaad vasthoudt, zijn gevoelig vormgegeven.

In hout zijn er in westerse musea zeker drie beelden bekend, die net als de lohan in het Rijksmuseum circa een meter hoog zijn.¹¹ De best vergelijkbare bevindt zich in het Victoria and Albert Museum (afb. 3) en wordt in de 14de eeuw gedateerd. Hij zit met opgetrokken been leunend op een armsteun, alsof hij in gesprek is met een buurman; wellicht was dit ook zo bij de oorspronkelijke opstelling van de groep in de tempel. Op dat beeld zijn nog resten van een rode beschildering zichtbaar op de rand van het gewaad bij de borstkas. De plooien zijn vergeleken met de lohan in het Rijksmuseum iets gestileerder, al kan het zijn dat met het verlies van de oorspronkelijke beschildering een deel van de detaillering verloren is gegaan. Wellicht kan het Amsterdamse exemplaar iets vroeger gedateerd worden dan het Londense, al is verder onderzoek naar andere beelden nodig om daar meer duidelijkheid over te krijgen.

Een eerste blik op het beeld heeft geleerd dat het uit ten minste zes blokken hout bestaat. Röntgenonderzoek zou meer gegevens hierover kunnen opleveren en uiteraard over de beschildering. Op het hout lijkt een ondergrond van textiel te zijn bevestigd, waarover een laklaag en vervolgens

Afb. 3
Lohan, 14de eeuw.
Hout met resten van
polychromie, h. 96,4
cm. Victoria and
Albert Museum,
Londen.

meerdere lagen polychromie zijn aangebracht. Bovenop ligt een dikke roodbruine laag, die op zijn beurt donker was gekleurd, mogelijk door (wie)rook. Deze verkleuring is vlak voor aankoop voor het grootste deel verwijderd.

Herkomst

Het is niet bekend wat de geschiedenis van dit beeld is voordat het in 2004 in Hong Kong werd verworven door een handelaar. Wel is het zo dat houten beelden zoals deze zeer kwetsbaar zijn, die bij slecht onderhoud aan een tempelcomplex gemakkelijk in verval kunnen raken. Gezien de moeilijke periode die tempels in China in de 20ste eeuw hebben doorgemaakt en de goede staat waarin het beeld verkeert, is het zeer waarschijnlijk dat het al in de eerste decennia van de eeuw uit zijn oorspronkelijke omgeving is gehaald. Toen was er een opleving van de interesse voor Chinese kunst in het

buitenland en werden veel beelden door handelaren in China doorverkocht aan handelaren en verzamelaars in Europa, de Verenigde Staten en Japan. Ook de houten Guanyin in het Rijksmuseum is bijvoorbeeld op die manier naar Nederland gekomen; het beeld werd in de jaren '20 van de vorige eeuw van een handelaar in Beijing gekocht door een Duitse collega, via een omweg en een veiling in Parijs kwam het weer in Duitse handen terecht, en uiteindelijk wist de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst er in 1939 de hand op te leggen.¹² Het zou goed kunnen dat de *lohan* eveneens sinds de vroege 20ste eeuw in een of meer privé-collecties bewaard is gebleven, wellicht in China zelf.

Plaats in de collectie

De verzameling Chinese boeddhistische beeldhouwkunst van de Vereniging in het Rijksmuseum telt een aantal goede stukken, met als onbetwist hoogtepunt de genoemde Guanyin uit de 12de eeuw. Daarnaast is er een reeks kleine verguld bronzen beeldjes die de ontwikkeling van de 5de tot de 12de eeuw illustreert, een houten beeld van een staande Guanyin uit de vroege Song-periode en twee stenen bodhisattva-figuren uit de 6de en 8ste eeuw. Hiermee kan de Vereniging, geheel getrouw aan haar doelstelling, aan de hand van een aantal kwalitatief hoogstaande stukken een beperkt overzicht geven van de vroege Chinese boeddhistische beeldhouwkunst tot aan de 12de eeuw.

De verzameling ontbeerde tot nog toe een goede representant van sculptuur uit de latere periode. De *lohan* vult deze lacune fraai op. Geen andere Nederlandse collectie kent bovendien een vergelijkbare *lohan*-figuur. Met zijn markante gezicht, de zelfverzekerde pose en de sierlijke golven van het gewaad zal de *lohan* straks zeker het publiek aanspreken dat het Paviljoen voor Aziatische kunst van Het Nieuwe Rijksmuseum bezoekt.

NOTEN

- 1 In China was een lange oorleel een teken van wijsheid. Een scherp gehoor werd geassocieerd met wijsheid, zoals in Europa een goed ontwikkeld gezichtsvermogen eenzelfde connotatie kreeg. R. Kent, 'Depictions of the Guardians of the Law: Lohan Painting in China', in: *Latter Days of The Law: Images of Chinese Buddhism 850-1850*, Lawrence/Honolulu 1994, p. 187.
- 2 In het Sanskriet: *arhat* of *arhant*; in het Japans: *rakan*. Zie voor informatie over *lohans*: Kent 1994, *op.cit.* (noot 1), pp. 183-213; M.W. de Visser, *The Arhats in China and Japan*, Berlijn 1923; T. Watters, 'The Eighteen Lohan of Chinese Buddhist Temples', *The Journal of the Royal Asiatic Society* 1989, nr. 4, pp. 329-47. Met dank aan Pauline Scheurleer voor opmerkingen en aanvullingen.
- 3 Het hiernavolgende is ontleend aan De Visser 1923, *op.cit.* (noot 2), pp. 8-12.
- 4 Tussen de *lohans* is onderscheid te maken in de mate van gereedheid om het *Nirvana* te betreden; *lohans* van lager niveau komen nog niet in aanmerking. Er zijn verder twee stadia van het *Nirvana*, waarvan de eerste reeds door de *lohans* is bereikt. Het tweede en laatste stadium wordt bij het sterven ingegaan, dat bij *lohans* is uitgesteld, aangezien hun leven in zeer grote mate verlengd is. Zie De Visser 1923, *op.cit.* (noot 2), pp. 11, 12.
- 5 Zie bijvoorbeeld S. Little, *Taoism and the Arts of China*, Chicago 2000, pp. 313-335.
- 6 Zie voor een weergave van de inhoud hiervan Kent 1994, *op.cit.* (noot 1), p. 184.
- 7 Watters 1898, *op.cit.* (noot 2), p. 346, en De Visser 1923, *op.cit.* (noot 2), p. 132, wijzen op de toevoeging van de *lohans* Nandimitra en Pindola in veel tempels, waarbij de ook al in de groep van 16 voorkomende Pindola dan twee keer vertegenwoordigd is. Zie ook Kent 1994, *op.cit.* (noot 1), pp. 187, 188.
- 8 De Visser 1923, *op.cit.* (noot 2), pp. 122, 123.
- 9 *Huitu wubai luohan*, Peking 1992.
- 10 Voor een overzicht van de groep, zie M. Wolf, 'The Lohans from I-Chou', *Oriental Art* 15 (1969), pp. 51-57.
- 11 In het Royal Ontario Museum in Toronto, het Seattle Art Museum en het Victoria and Albert Museum in Londen.
- 12 Zie A. Lorne, P. Rösch en P. Lunsingh Scheurleer, 'The Chinese Wooden Sculpture of Guanyin. New technical and art historical insights', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 367, 368, 379-381

Afb. 4
Lohan, 13de-14de
eeuw. Hout met res-
ten van polychromie,
h. 109 cm. Rijks-
museum, Amsterdam
(inv.nr. AK-MAK-1727).

